
Владимир Кривошејев

ЦРТИЦЕ ЗА БИОГРАФИЈУ ХАЦИ РУВИМА НЕШКОВИЋА

По потписивању Свиштовског мира 1791. године, чиме је окончан аустро-турски рат, у српском народу познат као Кочина крајина, турски султан Селим III дао је Србима у Београдском пашалуку низ повластица које су се тешко остваривале. Међутим, већ 1801. године пошто су дахије заузеле Београд и учврстиле своју власт у пашалуку, положај српског народа се поново погоршао. Виђенији Срби се не мире са ситуацијом већ траже погодан моменат да је окрену у своју корист. Идеје о обнови српске државе јачају и широм Београдског пашалука плету се завереничке мреже са једним циљем – дизањем раје на устанак. У организовању ових послова огроман утицај су имали многи појединци који су, ширећи слободарске идеје и организујући припреме устанка, у већој или мањој мери вршили и просветитељску улогу међу својим народом. Један од њих је свакако и Хаџи Рувим Нешковић, архимандрит манастира Боговађе и организатор првог познатог скупа завереника одржаног 1803. године.¹

Рувим је рођен 8. априла (по старом календару) 1752. године у селу Бабина Лука, крај Бранковине, у ваљевској нахији, као Рафаило, од матере Марије и оца Ненада – Нешка.² Пошто се оженио Маријом Симеуновић, он се и запопио 1744. г. поставши свештеник у својој родној Бабиној Луци. После смрти супруге Марије 1783. године Рафаило се закалуђерио узевши духовно име Рувим а следеће 1784. године одлази у Јерусалим. По поврат-

-
- 1 Вук Караџић, Историјски и етнолошки списи I, 10; М. Вукићевић, Карађорђе I, 233,266.
 - 2 О датуму Рувимовог рођења има више различитих података: 1753. – овај податак даје сам Рувим (Боривоје Маринковић, Хаџи Рувим – пре целине пре смисла I, Ваљево 1989, 179-у у даљем тексту само Хаџи Рувим), али пошто 1752. годину Рувим помиње у више наврата (Хаџи Рувим I, 169, 197) 1753. је вероватно или грешка у писању, или нечија каснија преправка (постоје трагови преправљанај). Поред ових датума које даје сам Хаџи Рувим, као године његовог рођења помињу се и 1754 (В. Ђоровић, Вук о Хаџи Рувиму, Просвета, Сарајево, 21./1937, св. 10-12, 653-656) па и 1744 (Сабрана дела Вука караџића, Даница 1826-1834, 414). Од свих ових година, свакако је најпоузданија она коју Рувим сам помиње (1752).

ку из хацилука 1785. постаје игуман манастира Вољавча и ту остаје све до почетка Аустро-турског рата 1788. када се повлачи у Фрушкогорски манастир Ремету (Велика Ремета), док Вољавчу, заједно са многим другим манастирима по Београдском пашалуку Турци спаљују. По потписивању Свиштовског мира Рувим се враћа у Београдски пашалук, али не у Вољавчу, већ у такође спаљени манастир Боговађу који обнавља и 1795. године добија титулу архимандрита.

Паралелно са обновом манастира, Рувим креће и у борбу за обнову националне свести и слободарских тежњи свога народа. Та борба постаје нарочито изражена после доласка дахија и прераста у организовање устанка. Због тога ће Рувим и пасти као једна од првих жртава сече кнезова, почетком 1804. године.

Током свог бурног живота Рувим је много путовао, остављајући трагове свог пута у виду записа и цртежа на маргинама и слободним страницама књига по манастирима у којима је боравио. Поред Јреусалима и Фрушкогорских манастира, обишао је и Хиландар, Студеницу, манастире у Подрињу и на Овчару. Са правом би се могло претпоставити да је таквих путовања, незабележених у историјском сећању, било знатно више. Једно од таквих, помало мистериозних путовања је и оно у Сарајево 1792. године. О том путу податке даје сам Хаџи Рувим, у запису који је оставио на страницама једне помало загонетне књиге, у манастиру Света Троица у Плевљима.³ У њему пише: "Здје у Сарајево проходил ером(онах) Хаџи Рувим Богова(ђац)... близ Белиграда 7 часова.. 1792, марта". Из овог нејасног и непотпуно сачуваног (дешифрованог?) записа може се закључити само то да је Рувим боравио у Сарајеву у марту 1792, док појединости са овог пута, као и разлог пута остају неизвесни.

О разлозима овог пута постоје (до сада) публикована, три различита мишљења. Два су без потпоре у историјским изворима, настала су на основу уживљавања историчара у улогу коју је Рувим имао у свом времену, док се уз трећи, најновији, износи и доказ на основу другог Рувимовог записа, који би требало да појача ову хипотезу.

1 хипотеза: ПРИКУПЉАЊЕ ПОМОЋИ

Ову хипотезу доноси Владимир Ђоровић у свом чланку Вук о Хаџи Рувиму (Просвета, Сарајево 12./1937, св. 10-12, 654). Он сматра да је Рувим на овај пут кренуо да би по Сарајеву "од дарезљивих и као таквих познатих Срба Сарајлија прикупио помоћ за обнову Боговађе". За ову претпоставку

3 Пре Боривоја Маринковића (Хаџи Рувим II, 52), овај запис су објавили Миленко М. Вукићевић (Из старих србуља, Гласник земаљског музеја Босне и Херцеговине, Сарајево 1901, књ. 13., 323) и Љуба Стојановић (Стари српски записи и натписи II, 290), али док први тврди да се запис налази у књизи "Чин богољепни толковања закона", Москва 1655, други као место налажења записа помиње рукописну књигу која се у ризници плевљанског манастира чува под бројем 15. Маринковић тврди да би то онда могла бити или Четворојеванђеље презвитера Адама, или Псалтир са тумачењем светих отаца (Хаџи Рувим II, 53-54)

Ћоровић нема потребне доказе у историјским изворима, већ је заснива на чињеници да Рувим у ово време сву своју енергију усмерава на обнову Боговађе, те би и далек пут који је предузео имао за мотив ову активност.

II хипотеза: СКЛАЊАЊЕ ОД ТУРАКА

Ову претпоставку доноси Павле Стевановић (Хаџи Рувим Нешковић, Гласник – службени лист српске православне цркве, Београд 35/1954, св. 7-9, 110). По њој, Рувим осећа личну опасност од стране Турака у Београдском пашалуку, те се привремено склања у Босну. И ова хипотеза као и претходна, нема покрића у познатим историјским изворима.

III хипотеза: ВРАЋАЊЕ УКРАДЕНЕ КЊИГЕ

Ово мишљенеј доноси Боривоје Маринковић у својој књизи Хаџи Рувим – пре целине, пре смисла II (Ваљево 1990, 55), сматрајући да би разлог пута могао бити враћање Тефтера манастира Вољавча, који су Турци запленили 1789. године (када су и запалили овај манастир). Основе за ову хипотезу даје сам Хаџи Рувим у једном запису остављеном у поменутом Тефтеру⁴ у ком пише о судбини саме те књиге, те између осталог каже:

”И сего 1789, априла 6 числа изгоре манастир Вољавча. И многе ствари манастирске пленише Турци, и свјатија књиги. И сеј протокул у Босни, у месту Сребреници. Неки блажени христијан Јефтан рожденијем од места Сараева, избавил ју од Турака и чрез јеромонаха Хаџи Рувима бивши игуман манастира вишеименусмог Вољавче, храма свјатого славнаго великомученика Георгија..., сего года 1793, септембра 22.”⁵

Како смо видели, три аутора, сваки на свој начин су изнели своје идеје о могућим разлозима пута за Сарајево. Прва, Ћоровићева хипотеза је без икаквих материјалних доказа, те остаје једна занимљива, али мало вероватна претпоставка.

Стефановићева идеја такође нема потврде у изворима. О опасности од ”агарјана” Рувим говори у више махова 1795 и 1803. године⁶ али не и 1792.

Што се пак треће хипотезе тиче, уз сва дужна поштовања, сматрамо да доказ који се износи нема неопходну снагу, будући да се у поменутом запису, као датум везан за преузимање Тефтера помиње 22 септембар 1793, дакле годину и по дана после пута у Сарајево (март 1792).

Не одбацујући дефинитивно ни једну од поменутих хипотеза, усуђујемо се да без претензије на апсолутну тачност, изнесемо још једну. У свом тумачењу, које пут у Сарајево повезује са обновом Боговађе, сматрамо да Ћоровић није био далеко од истине. Посклапању Свиштовског мира

4 Ова драгоцену рукописна књига је нестала у пламену, који је 6. априла 1941. године прогутао зграду Народне библиотеке Србије

5 Хаџи Рувим II, 75

6 Исто, 358, 422

Хаџи Рувим се из Војводине враћа у Београдски пашалук и то у манастир Боговађу разрушен од Турака 1789, и заједно са калуђерима Герасимом (Хаџи Ђером) и Василијем Петровићем почињу послове на обнови манастира. По сведочанству које је сам Рувим оставио, послови су отпочели 13 јуна 1791. године.⁷ Логично је да зидарски радови нису почели одмах по доласку монаха у манастир. Било је потребно прво рашчистити рушевине, набавити грађу и обавити друге припремне радове. Али у међувремену пролази грађевинска сезона, долази кишна јесен и зима, врло неподесно доба за градњу и данас у време механизације, а камоли у осамнаестом веку. Радови могу да отпочну тек на пролеће. Преко зиме се могу обавити други послови, на пример обезбеђивање мајстора. Али вештих градитеља, какви су Рувиму потребни нема пуно у Београдском пашалуку, а они који су већ ту су (можда) заузети јер у разрушеној Србији има за њих и превише посла. Зато је (можда?) потребно поћи на пут и довести мајсторе са стране !?! А на пут се може поћи тек када се заврши зима – дакле у марту месецу. Значи у оно време кад Рувима и затичемо на путу за Сарајево.

Ова претпоставка би сама по себи остала још једна лабава хипотеза да нема потпору у једном запису из 1794 у ком Рувим, говорећи о обнови Боговађе пише:

”И мајстори бише од Сарајева, неимар Атанасије, и представи се и погребне при церкви и би ктитор са 100 гроша.”⁸

Како видимо, мајстор који је радио, и током радова умро на градилишту био је из Сарајева, града у који Рувим одлази на самом почетку обнове манастира. Па зар разлог путовања у Сарајево није могао бити проналажење доброг мајстора и његово довођење на место будућег градилишта.

Без претензија да ово мишљење претпостави другим, сматрамо да се у будућим разматрањима реченог проблема овде изнето мишљење не сме запоставити и да га треба узимати у обзир бар равноправно са претходна три.

Пошто су 1794. године завршени радови на обнови Боговађе, Рувим је 26 октобра 1795., од митрополита Ужичко-ваљевског Данила добио титулу архимандрита.⁹ Међутим, овде срећемо још једну недоумицу везану за живот Хаџи Рувима. Пажљивим ишчитавањем већ више пута поменуте књиге Боривоја Маринковића (Хаџи Рувим – пре целине, пре смисла, Ваљево 1990) и пратећи датирање појединих записа које аутор доноси¹⁰ можемо видети да се Рувим потписује као архимандрит и више година пре тога:

7 Исто, 9, 99, 105

8 Исто, 115

9 Исто, 137, 145

10 Потребно је напоменути да неке од датума Маринковић преузима од претходних објављивача.

– 1790, у Минеју за месец септембар у манастиру Боговађа (Москва 1784) стоји потпис ”Рувим архимандрит”.¹¹

– 1792, у Скрижалу (Москва 1656) из манастира Ћелије, између осталог пише ” ... и дали мојему брату, Рувимову, арх(имандрита) боговађског...”¹²

– 1794, на једном листу, данас изгубљеном, који се налазио у заоставштини Проте Матеје Ненадовића, поред других ствари било је записано и: ”... Рувим архимандрит ... тога года 1794”¹³

– 1794, у Поучанијама изабраним који су чувани у овчарском манастиру Благовештење пише: ”1794 лето, тогда Хаци Рувим архимандрит...”¹⁴

– 1794, у истој књизи писало је: Сију књигу... принесел Хаци Рувим архим. м. Боговађа... 1794...”¹⁵

Нејасноће око оваквог потписивања, пре добијања титуле, могла би се објаснити претпоставком да је, захваљујући својим познанствима и везама, Рувим још пред сам долазак у Боговађу знао (било му обећано???) да ће по завршетку обнове манастира добити речену титулу.¹⁶

Ова претпоставка нема, (бар за сада) ни једну потврду у познатим историјским изворима, а полазна основа за њу су само године у којима се Рувим потписује као архимандрит (1790, 1792, 1794) и година у којој је то и постао (1795). Међутим, ако записи нису прецизно датирани, ова претпоставка би пала у воду, а забуне око ранијег Рувимовог потписивања као архимандрита не би ни било. Зато размотримо појединачно поменуте записе и њихове датуме:

ЗАПИС ИЗ 1790.

Овде имамо само потпис ”Рувим архимандрит”, без године записивања. Годину 1790. Маринковић преузима од ранијег објављивача Лазара Мирковића¹⁷ не објашњавајући зашто баш та година, али износи и сам благу сумњу у овај датум.¹⁸

ЗАПИС ИЗ 1792.

И овај запис не садржи потврду за датирање у речену годину, док Маринковић у коментарима везаним за овај запис, коментарише спор око

11 Хаџи Рувим I, 393

12 Хаџи Рувим II, 57. Низом тачака се овде и у даљем делу текста означава или не сачуван део записа, или део записа који није битан за питање о ком се овде ради. Целе записе видети на наведеним местима Хаџи Рувима.

13 Исто, 115

14 Исто, 121, књига о којој је реч је пренета у Народну Библиотеку Србије где је изгорела 6. априла 1941.

15 Исто, 125

16 Овде се отвара ново питање: зашто се Рувим не враћа у Вољавчу него одлази у Боговађу?

17 Лазар Мирковић, Старине манастира Боговађа, Београд 1950, 59

18 Хаџи Рувим, I, 393

ауторства, али не обраћа пажњу да се у њему Рувим помиње као архимандрит три године пре него што је то и постао.¹⁹

I ЗАПИС ИЗ 1794.

Овај запис даје неколико информација о завршетку обнове Боговађе уз завршну напомену да се све то десило "тога года 1794", али то не значи да је и писан те године. Дакле у питању је "terminus poste quem" док "terminus ante quem" остаје отворен. Логично је претпоставити да је запис писан тек пошто је Рувим постао архимандрит, те и "terminus poste quem" можемо померити на ту, 1795. годину.

II и III ЗАПИС ИЗ 1794.

У њима се говори да је Хаци Рувим узео књигу (у којој се налазе ови записи) из манастира Благовештење на Овчару, и пренео их у Боговађу 1794. (то се види из III записа, док је II остао непотпун). То међутим не значи да су ови записи писани у години узимања књиге, већ је могуће да су писани касније, пошто је Рувим већ постао архимандрит. Овој претпоставци у прилог иде чињеница да књигу у којој је запис и касније срећемо у рукама Хаци Рувима: 1796 и 1801²⁰, уз могућност да од када је узета никада није враћена у Овчарски манастир.

Како смо видели, сви записи у којима се Хаци Рувим помиње као архимандрит пре 1795. су непоуздано датирани и стога стварају забуну у вези године у којој је Рувим постао архимандрит.

Са две, на овим страницама изнете претпоставке у вези спорних цртица из живота Хаци Рувима Нешковића, не полагамо право на апсолутну тачност тврдњи, већ само износимо одређена мишљења уз искрену наду да ће она бити подстрек за даље расветљавање магловитог животног пута ове, за српску историју значајне личности.

Summary

SUPPLEMENTS TO THE BIOGRAPHY OF HADŽI-RUVIM NEŠKOVIĆ

The basis of this essay are two undefined and insufficiently studied items from life of Hadži Ruvim Nešković, archimandrite of the Bogovadja monastery, one of the first victim of the decapitation of the headmen in 1804. These items are: the reason of his trip to Sarajevo in 1792. and mentioning of Hadži Ruvim as an archimandrite for several times, many years before he had really got that title in 1795.

With regard to the first question the hypothesis is given that Ruvim travelled to Sarajevo to bring skilled workmen to construct the Bogovadja monastery, which was affirmed by the known facts about the participation of these workmen from Sarajevo in the construction.

With regard to the second question, there doesn't seem to be any misunderstanding, because the dates of the controversial entries were determined by mistake.

19 Хаци Рувим II, 59-63

20 Исто, 151, 227, 331